

FABRIEKSBUREN

Educatief pakket: handleiding voor leerkrachten

Beste leerkracht,

Dit educatief pakket handelt over het fabrieksverleden van enkele gemeenten in de Zennevallei (Sint-Pieters-Leeuw, Drogenbos, Beersel, Halle).

Met dit pakket kan je een bezoek aan de tentoonstelling “Fabrieksburen: industrie in de Zennevallei” voorbereiden of verwerken, maar het pakket kan ook zonder de tentoonstelling gebruikt worden. De tentoonstelling “Fabrieksburen” en dit educatieve pakket bekijken de opkomst van de industrie in de Zennevallei, met de focus op 6 bedrijven die hierin een grote rol speelden. Er wordt veel belang gehecht aan de mensen die in en rond deze fabrieken werkten en leefden. De tentoonstelling, zowel als dit pakket, maken veelvuldig gebruik van fotomateriaal om de inleving in het onderwerp te vergroten.

In deze handleiding vind je een korte leidraad om het pakket te gebruiken, de antwoorden op de vragen en mogelijkheden voor eventuele verwerkingen nadien.

Doelgroep

Het pakket is bedoeld voor de derde graad van het basisonderwijs.

Eindtermen

Het verwerken van dit educatief pakket leidt tot het behalen van de volgende eindtermen van het basisonderwijs, onderdeel “mens en maatschappij”.

- 3.5. De leerlingen kunnen belangrijke gebeurtenissen of ervaringen uit eigen leven chronologisch ordenen en indelen in periodes
- 3.8. De leerlingen kunnen aan de hand van een voorbeeld illustreren dat een actuele toestand, die voor kinderen herkenbaar is, en die door de geschiedenis beïnvloed werd, vroeger anders was en in de loop der tijden evolueert.
- 4.10. De leerlingen kunnen de relatie beschrijven tussen de omgeving en aspecten van het dagelijks leven van de mensen.

Doelstellingen

- Leerlingen kunnen historische foto's interpreteren.
- Leerlingen kunnen zich inleven in de leefwereld van een leeftijdsgenoot uit het verleden.
- Leerlingen kunnen historische getuigenissen vergelijken met de eigen leefwereld.
- Leerlingen kunnen een visie op de toekomst formuleren vanuit de bestudeerde achtergrond

Werkwijze

De bundel kan zowel klassikaal, in groepjes als individueel verwerkt worden.

Wij stellen graag voor om de bundel begeleid klassikaal te verwerken. De verbetering volgt meteen op de verwerking, aangezien de bundel opbouwt, en bij sommige stappen de juiste informatie nodig is voor het correct aanvangen van de volgende stap. Maar dit is natuurlijk ook een keuze van de leerkracht.

Didactische tips, achtergrondinformatie en oplossingen

Opdracht 1: teruggaan in de tijd.

De eerste vragen proberen de situering te verduidelijken aan de hand van concrete jaartallen. Om deze te berekenen kunnen de leerlingen gebruik maken van een rekenmachine of hoofdrekenen, bijvoorbeeld om de geboortedatum van hun ouders te weten te komen. Dit mag natuurlijk bij benadering zijn.

Oplossing: de ouders van je overgrootouders zijn betovergrootouders

Opdracht 2: teken een tijdslijn.

De leerlingen situeren de belangrijkste data uit de vorige opdracht op een tijdslijn.

Opdracht 3: wat is de Zennevallei?

De invulvraag bij het concept “vallei” maakt gebruik van meervouden.

Oplossing: “Een vallei is een plaats tussen heuvels. Vaak stromen er rivieren door. Je vindt er ook vaak dorpen.”

Opdracht 4: de fabriek.

Het doel van deze opdracht is voorkennis activeren van leerlingen over fabrieken, en hun beeld van wat een fabriek is te confronteren met de afgebeelde fabrieken uit de hoogtijd van de Zennevallei.

Oplossing:

- Mogelijke gelijkenissen zijn grootte, dakenstructuur, schoorstenen,...
- Mogelijke verschillen zijn de landhuizen, ramen, natuur in de buurt...

Opdracht 5: aan het werk.

In deze opdracht verkennen de leerlingen de verschillende activiteiten van de fabrieken die in de Zennevallei stonden. Ze gebruiken hiervoor de visuele informatie uit de foto's, maar letten ook op de gelijkenissen tussen woorden in het Frans en Nederlands. Zo leidt “papeterie” naar “papier” en “malterie” naar mout.

Achtergrondinformatie: “mout” is gekiemd graan, en de basisgrondstof voor bier. Na het reinigen wordt de gerst bevochtigd, waardoor het gaat kiemen. Het proces wordt op de juiste moment stopgezet door te drogen, of te “eesten”. Het product dat je bekomt heet “mout”, het proces heet “mouten”.

Voor het invullen van de mindmap groeperen de leerlingen de woorden per twee in vier verschillende categorieën. Ze letten hiervoor op de opbouw van de woorden en de betekenis van de afzonderlijke delen. Zo leidt “droogloods” naar “een grote ruimte waarin gedroogd werd”.

Oplossing:

- Voor de productie van **papier en karton** werden lommen geweekt in overvloedig water dat in watertoren opgeslagen werd. Nadien werd deze pulp geschept, geplet en gedroogd in een droogloods tot lange vellen papier.
- **Textiel** wordt in een weverij gewoven uit lange draden (vaak vlas of katoen) en daarna gebleekt (in open lucht, later met chemische stoffen in een blekerij) tot het wit ziet.
- **Elektromotoren** van ACEC werden vooral gebruikt in kleine huishoudtoestellen, zoals mixers en koffiemolens.
- Graan voor het **brouwen** van bier wordt uitgespreid over een kiemvloer om te kiemen, zodat het mout wordt. Nadien wordt het bier gebrouwen in een brouwkuip.

Opdracht 6: waar werd er gewerkt?

Dit onderdeel focust op de plaatsing van de fabriek, en dient als inleiding om nadien te bespreken hoe deze fabrieken een grote impact hadden op hun omgeving, zowel op milieu als op mensen.

Oplossingen: redenen om een fabriek op de “juiste plaats” te zetten, kunnen zijn: goed transport via de rivier of autostrade, water in de buurt voor de productie en steden of dorpen dichtbij waar de werknemers wonen.

Opdracht 7: wie werkte er allemaal?

De leerlingen kijken naar de foto's en letten op uiterlijke kenmerken of details rond de afgebeelde persoon, om te weten te komen of ze directeur of werknemer waren. We spelen in rond stereotypen wat betreft werkgever en werknemer, en laten hen ook kennis maken met een aantal specifieke personen uit de hoogtijd van de Zennevallei.

Oplossingen:

- Werkgevers zijn foto's 5 (Raoul Demeurs), 6 (Emile van Roye), 10 (Louis Paul, de stichter van de brouwerij die later brouwerij Toch – Boon wordt) en 23 (Georges Catala). De fabrieken dragen hun naam.
Redenen: voorname kleding, verzorgd haar, oudere mannen, studiofoto
- Werknemers zijn (onder andere) foto's 2, 12, 17 en 18
Redenen: werkkledij, platte schoenen, werkomgeving
- “Tooneke”: foto 16
- “Louise”: foto 15
- “André”: foto 19
- “Emile”: foto 3

Opdracht 8: hetzelfde, maar ook anders.

Voor deze opdracht vergelijken de leerlingen een woensdag van zichzelf met een dag uit het leven van een leeftijdsgenoot uit de industriële revolutie.

Hun eigen woensdag is waarschijnlijk gevuld met school in de namiddag, eventueel huiswerk nadien, maar hopelijk ook familietijd, hobby's, vrije tijd of spelen met vriendjes.

Oplossingen: een gemiddelde werkdag van een arbeider (ook kinderen) begon om 7u en eindigde om 19u, dus duurde 12 uur, met drie pauzes van in het totaal 2 uur. Bij de vraag om de stellingen te beoordelen (waar of niet waar) zijn alle stellingen waar.

Achtergrondinformatie: een dag uit het leven van een leeftijdsgenoot uit de hoogtijd van de fabrieken kunnen we afleiden uit een visitatierapport uit 1846 van een aantal papierfabrieken uit het Brusselse: "In de lente wordt er van 5.30u tot 7u 's avonds gewerkt. In de winter wordt er gewerkt van zonsopgang tot -ondergang. 's Morgens een halfuur pauze, één uur middagpauze en terug een halfuur om 16u."

Het socialistische dagblad 'Le Peuple' publiceerde op 26 december 1897 een onderzoek over de Huizingse arbeiders. De werkdag in de papierfabriek duurde twaalf uur. Eten gebeurde tijdens het werk aan de machine. Meestal werd er ook 's nachts gewerkt.

In de weverij van Rey klopten de arbeiders in 1852 werkdagen van maar liefst 13 uur: van 5u 's morgens tot 20u 's avonds, met drie pauzes van in totaal 2 uur. Deze werkuren golden zowel voor de mannen, de vrouwen als de kinderen.

Opdracht 9: waarom zijn de fabrieken er nu niet meer?

Bij deze laatste opdracht willen we de leerlingen kennis laten maken met mogelijke problemen die industrie met zich meebrengt. Mogelijk is hierbij wat hulp of begeleiding van de leerkracht nodig.

Mogelijke antwoorden?

Oplossingen:

- Milieuvervuiling (de uitstoot van de fabrieken)
- Afval (reststoffen van de productieprocessen)
- Overvloedig watergebruik (voor bijvoorbeeld de papierproductie)
- Files (door de invoer van materialen en uitvoer van producten)
- Lawaai- en geurhinder voor omwonenden
- Personeelskosten (veel werknemers op één plaats)

Waarom zijn de fabrieken er dan niet meer?

Oplossingen:

- Er gingen te veel mensen wonen in de buurt van de fabrieken. Die mensen hadden last van het geluid en de stank. Daarom moesten de fabrieken weg.
- Andere fabrieken in verre landen maakten dezelfde dingen, en begonnen ook hier bij ons te verkopen, maar dan voor een goedkopere prijs.
- De oude machines van de fabrieken moesten vervangen worden door nieuwe, maar die waren heel duur, en dat geld was er niet.

Mogelijkheden voor verdere verwerking

Indien de leerkracht dit wenst, kan er dieper ingegaan worden op de volgende zaken:

A. Toekomst

Automatisering: de toekomst van robots en kunstmatige intelligentie

Door de komst van machines werden productieprocessen enorm vergemakkelijkt en versneld, en wordt de prijs ook enorm gedrukt. Langs de andere kant vervangt elke machine of robot natuurlijk tientallen werknemers, waardoor er steeds minder nodig zijn.

- Laat de leerlingen nadenken over de toekomst van robots. Wat wordt er tegenwoordig allemaal niet meer door mensen gedaan? Wat zal er in de toekomst nog meer door robots gebeuren?

Mobiliteit: het fileprobleem en oplossingen

De ligging van de fabrieken, soms in woonwijken, zorgde voor een groot mobiliteitsprobleem. Waarschijnlijk hebben leerlingen zelf al wel vaak met hun ouders in de file gestaan, of hen horen klagen.

- Hoe zien zij de toekomst van de auto, of de vrachtwagen? Moet alles via de weg gebeuren? Denken ze dat drones (onbemande vliegtuigjes) een oplossing kunnen bieden?

Mondialisering: het transport van goederen naar lageloonlanden en terug

De ondergang van veel industrie is te wijten aan hoge loonkosten en onhoudbare concurrentie uit landen waar de productie goedkoper is door lage lonen. De leerlingen weten waarschijnlijk wel dat veel van onze producten "made in China" zijn.

- Wat wordt er zoal in China gemaakt? Waarom worden onze kleren en toestellen vaak daar gemaakt? Wat heeft dit als gevolg voor onze eigen fabrieken? Laat de leerlingen eens kijken in de etiketten van hun eigen kleren.

B. Geschiedenis

Natuurlijk is het ook mogelijk om in de schoolomgeving op zoek te gaan naar restanten van een ver fabrieksverleden of verder in te gaan op de werkomstandigheden en verhalen over het werken en leven in de fabrieken

Extra materiaal hiervoor vind je onder andere hier:

- <http://www.ringtv.be/fabrieks bure n>
Interviews met voormalige arbeiders en beelden van de fabrieken, zowel toen als nu.
- <https://www.erfgoedcelpz.be> (Klik door naar het project Fabrieks bure n)
Hier vind je meer informatie over het project.

- Publicatie fabrieksburen
Te bestellen via www.erfgoedcelpz.be/erfgoedwinkel (10 euro) of te ontlennen bij elke lokale bibliotheek, op te zoeken via www.bibliotheek.be .